

Nelegaliai platinamų knygų naudojimas Lietuvoje

Vincas Grigas

Vilniaus universitetas, Komunikacijos fakultetas, Lietuva
Vilnius University, Faculty of Communication, Lithuania
vincas.grigas@leidykla.vu.lt
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-2414-6277>

Arūnas Gudinavičius

Vilniaus universitetas, Komunikacijos fakultetas, Lietuva
Vilnius University, Faculty of Communication, Lithuania
arunas.gudinavicius@kf.vu.lt
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-2643-5171>

Emilija Černevičiūtė

Nepriklausoma tyrėja
Independent researcher
emilija.cerneviciute@gmail.com
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-1428-9266>

Santrauka. Tyrimas siekia atskleisti skaitmenines knygas naudojančių suaugusiųjų Lietuvos gyventojų požiūrį į nelegaliai platinamų knygų naudojimo naudą, etinius ir technologinius aspektus bei pateikti galimus sprendimus Lietuvos leidykloms ir kitoms institucijoms, kovojančioms su šiuo reiškiniu. Atlikta kiekybinė 322 respondentų apklausa. Analizuojant rezultatus remtasi technologijų priėmimo modeliu, saviveiksmingumo teorija ir planuoto elgesio teorija. Rezultatai rodo, jog mokėjimas naudotis technologijomis ir jų naudojimas skatina siekti įsigyti skaitmeninių knygų. Skaitmeninės knygos kaip turinčios vertę suvokimas mažina siekį siųsti iš nelegalaus platinimo kanalų. Įstatyminis reguliavimas neturi ženklios įtakos siekiui nesinaudoti knygomis iš nelegalaus platinimo kanalų. Tikėtina, kad negatyvus reiškinių vertinimas artimoje aplinkoje turės didesnę įtaką atsisakyti naudotis nelegaliai platinamomis knygomis. Siekiant nukonkuruoti nelegalaus platinimo kanalus legaliai platinamų knygų kanalai turi būti patogesni ir suteikiantys daugiau turinio.

Pagrindiniai žodžiai: nelegaliai platinamos knygos, etika, knygų piratavimas, Lietuva.

Use of Illegally Distributed Books in Lithuania

Abstract. This study seeks to reveal the attitudes of the Lithuanian adult population on using digital books and illegally distributed books and seeks to provide possible solutions to Lithuanian publishers and other institutions combating this phenomenon. A quantitative survey of 322 respondents was conducted. The analysis of the results was based on the Technology Acceptance Model, the theory of self-efficacy and the theory of planned behaviour. The results show that the ability to use digital technologies encourages the use of digital books. The

Received: 22/05/2020. Accepted: 06/05/2021

Copyright © 2021 Vincas Grigas, Arūnas Gudinavičius, Emilija Černevičiūtė. Published by Vilnius University Press. This is an Open Access article distributed under the terms of the [Creative Commons Attribution Licence](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

perception of digital books as having value reduces the tendency to download them from illegal distribution channels. Legislative regulation does not have a significant impact on the intention not to use digital books from illegal distribution channels. It is likely that a negative assessment of the phenomenon in the immediate environment will have a greater impact on refusing to use illegally distributed books. In order to compete with illegal distribution channels, the channels for legally distributed books need to be more convenient and provide more content.

Keywords: use of books, book piracy in Lithuania, ethics, Lithuania

Įvadas

Nelegaliai platinamo skaitmeninio turinio naudojimo pradžia siejama su 1999 m. paplitusiu tinklo modeliu P2P (angl. *Peer to peer*) (Gunter, Higgins, & Gealt, 2010). Tokioms technologijoms tobulėjant, vartotojams tapo vis paprasčiau kopijuotis ir platinti nelegaliai platinamą skaitmeninį turinį. Pasak Sudlerio (2013), dažniausiai naudojama nelegaliai platinama muzika, filmai ir programinė įranga, tačiau knygos taip pat ne išimtis (Camarero, Antón, & Rodríguez, 2014; McDonald & Roberts, 1994; Zimmerman, 2011).

Lietuvoje skaitmeninių knygų prekyba yra menkai išplėtotą, užima tik apie 2 proc. bendrosios leidybos rinkos, o leidėjai teigia, kad dėl itin aukšto nelegaliai platinamų knygų naudojimo lygio sąlygos skaitmeninei leidybai Lietuvoje yra prastos (*Knygų leidybos sektoriaus vystymasis Lietuvoje. Apžvalga*, 2017). Nelegaliai platinamų skaitmeninių knygų naudojimas Lietuvoje, kaip ir pasaulyje, ypač paplito įsigalėjus skaitmeninėms technologijoms nuo XXI a. pradžios ir, kaip ir kitose Rytų Europos valstybėse, įgijo didelį intelektinės nuosavybės teisių pažeidimų mastą. Remiantis Intelektinės nuosavybės apsaugos centro duomenimis (2018), neskaičiuojant galimų susikūrusių uždarų grupių socialiniuose tinkluose, Lietuvoje 2018 m. pabaigoje tebeveikė apie 20 platformų, kuriose buvo nelegaliai platinamos knygos. Tokiose svetainėse vartotojas nemokamai ir už tam tikrą mokesį gali atsisiųsti nelegaliai platinamas knygas. Didžioji dalis tokiu būdu platinamų knygų yra spausdintos knygos, kurios nelegaliai platinamos skaitmeniniu PDF formatu (Gudinavičius, 2012).

Lietuva įvardijama kaip viena iš nelegaliai platinamo turinio naudojimo lyderių pasauliniu mastu. 2014 m. *Spinter* (2014) tyrimas parodė, kad tik 3–5 proc. Lietuvos gyventojų sumoka už autorinių teisių saugomą skaitmeninį turinį. 2016 m. atlikta torrentų siuntimosi analizė parodė, kad daugiausia vartotojų buvo iš Latvijos, Bulgarijos ir Lietuvos (TorrentFreak, 2016). Globalaus piratinių interneto svetainių 2017 m. tyrimo duomenimis (MUSO, 2017), tarp dešimties daugiausiai paklausą nelegaliai platinamam turiniui turinčių šalių Lietuva užima 4 vietą. Didesni nelegaliai platinamo skaitmeninio turinio naudojimo mastai yra tik Baltarusijoje, Ukrainoje bei Gruzijoje. Europos Sąjungos Intelektinės nuosavybės biuro duomenimis (2019), 45 proc. jaunimo Lietuvoje sąmoningai naudoja įvairius kanalus prieigai prie nelegaliai platinamo skaitmeninio turinio. Tai aukščiausias rezultatas ES. Kai kurie tyrimai rodo tam tikras teigiamas tokio reiškinio puses. Pavyzdžiui, Poorto et al. (2018) atliktas tyrimas parodė, kad nelegaliai platinamų skaitmeninių knygų naudojimas Europoje mažėja ir daugiau kaip 95 proc. naudojančių nelegaliai platinamas skaitmenines knygas du kartus dažniau naudoja ir

legaliai platinamas skaitmenines knygas lyginant duomenis su visai nenaudojančiais nelegaliai platinamų skaitmeninių knygų.

Nepaisant kelių pozityvių aspektų, nelegaliai platinamų knygų naudojimas turi potencialiai neigiamą poveikį leidybos rinkoms per mažesnes pajamas iš leidinių pardavimo. Vartotojai iš nelegaliai autorių teisėmis saugomą turinį plintančių svetainių knygas atsisiųsti gali per kelias minutes vos keliais pelės paspaudimais. Svarbu ir tai, jog skaitytojai nelegaliai platinamas knygas siunčiasi ir jomis dalijasi žinodami, kad jos yra platinamos nelegaliai. Toks elgesys dažnai kelia grėsmę leidėjams, autoriams ir pačiai skaitytojų visuomenei. Internetinėje erdvėje nelegaliai platinamos knygos yra ne tik tos, kurios nuo pat pradžių buvo sukurtos kaip tik skaitmeninės (angl. *born digital*). Platinamos ir spausdintos prieš tai jas konvertavus į skaitmenines kopijas. Kyla klausimas, kodėl kai kurie skaitytojai taip elgiasi?

Nepaisant gana gausių nelegaliai platinamo skaitmeninio turinio naudojimo tyrimų, tyrimų, kurie analizuotų būtent nelegaliai platinamų knygų naudojimą, nėra daug. Daugiausia tiriama nelegaliai platinamos skaitmeninės muzikos (LaRose & Kim, 2007; Lysonski & Durvasula, 2008), filmų (Bai & Waldfogel, 2012; Chellappa & Shivendu, 2003; Jacobs, Heuvelman, Tan, & Peters, 2012), programinės įrangos (Cronan & Al-Rafee, 2008; Mishra, Akman, & Yazici, 2006; Proserpio, Salvemini, & Ghiringhelli, 2005) naudojimas. Daugeliu atvejų tam naudojami statistiniai duomenys ir tiriamas nelegaliai platinamo turinio vartotojų elgesys (Cronan & Al-Rafee, 2008; Jacobs et al., 2012; LaRose & Kim, 2007; Phau, Teah, & Lwin, 2014; Taylor, 2012; Taylor, Ishida, & Wallace, 2009). Kai kurie tyrimai koncentruojasi į lyčių elgesio skirtumus (Bouhnik & Mor, 2014; Morris, Johnson, & Higgins, 2009) ar piratų bendruomenių narių elgseną (Diamant-Cohen & Golan, 2017). Tyrimuose dažniausiai akcentuojama leidėjų nuostoliai dėl nelegaliai platinamų knygų naudojimo (Melark, 2011; New Digimarc & Nielsen, 2017; Rowe, 2019; White, 2018; Williams, 2018). Tačiau trūksta tyrimų, kurie būtų nukreipti išsiaiškinti knygų skaitytojų požiūrį į nelegaliai platinamų skaitmeninių knygų naudojimą, į asmenis, kurie naudoja nelegaliai platinamas knygas, bei priežastis, kurios galėtų atgrasyti nuo naudojimosi tokiomis knygomis.

Daugelis nelegaliai platinamų skaitmeninių knygų naudojimo tyrimų atlikta didelių šalių rinkose: JAV (Lysonski & Durvasula, 2008), Kinijos (Bai & Waldfogel, 2012), Ispanijos (Camarero et al., 2014), Australijos (Phau et al., 2014), Pietų Korėjos (Lee, Fenoff, & Paek, 2019; Yoon, 2011), Jungtinės Karalystės (Brunton-Smith & McCarthy, 2016), Vokietijos (Jonas & Sirkeci, 2018). O tyrimų, kurie analizuotų nelegaliai platinamų skaitmeninių knygų naudojimą mažų kalbų rinkose, trūksta. Anot Nilsson et al. (2015), mažų kalbų rinkos skiriasi nuo didelių kalbų rinkų „pajamomis, pelnais, skaitymo tradicijomis bei informacinių ir komunikacinių technologijų naudojimu“. Mažų kalbų rinka apibrėžiama kaip arba iki 10 milijonų gyventojų turinti rinka, kalbanti savo kalba, arba kaip kultūriškai specifiška rinka, nors ir kalbanti kalba, kuri paplitusi ne tik šioje rinkoje (Kovač & Gudiniavičius, 2020). Tokio reiškinio priežastys gali turėti savo specifiką skirtinguose pasaulio regionuose, todėl tampa svarbu lyginti situaciją tarp skirtingų šalių ar regionų. Nelegaliai platinamų knygų naudojimo problema Lietuvoje paliesta vos keliuose tyrimuose (Akulavičius, 2015; Gudiniavičius, Šuminas, & Maceviciute, 2015; Gudiniavičius, 2010, 2012).

Nelegaliai platinamų knygų naudojimas dažnai sukelia nuostolių ne tik autoriams ar leidykloms, bet kelia grėsmę ir visos visuomenės kultūrai – palaiapsniui autoriai gali nustoti rašyti, o leidėjai leisti ir platinti knygas, nes dėl patiriamų nuostolių nebeturės finansinių išteklių (Scott, 2016). Žinoti priežastis, kodėl skaitytojai skaito nelegaliai platinamas knygas, aktualu su tokiu reiškinio kovojantiems leidėjams, turtinių autorių teisių savininkams bei įstatymų leidėjams kuriant efektyvias prevencines priemones, kurių tikslas – varžyti nelegalų kūrinių platinimą ir naudojimą. Manome, kad stipriausiais veiksniais, lemiančiais nelegaliai platinamų knygų naudojimą, yra su technologija susiję veiksniai bei požiūris į skaitmeninį turinį. Technologijos sudaro sąlygas gauti ir skleisti skaitmenines knygas tiek legaliai, tiek nelegaliais būdais. Požiūris į skaitmeninį turinį potencialiai gali būti veiksmu, lemiančiu aktyvesnį ar pasyvesnį naudojimąsi nelegaliai platinamomis knygomis.

Tyrimu siekiame išsiaiškinti skaitytojų nuomonę apie suaugusiesiems skirtų nelegaliai platinamų skaitmeninių knygų naudojimo aspektus bei pateikti galimus sprendimus Lietuvos leidykloms ir kitoms institucijoms, kovojančioms su šiuo reiškiniu. Tam išanalizavome nelegaliai platinamų skaitmeninių knygų naudojimo situaciją Lietuvoje, pasinaudojome nelegaliai platinamų knygų situacijos analizei skirtu Ispanijoje (šalis, kuri, kaip ir Lietuva, pasižymi aukštu naudojimosi nelegaliai platinamu skaitmeniniu turiniu lygiu) atlikto tyrimo (Camarero et al., 2014) klausimynu ir jį pritaikėme Lietuvos atveju. Atlikome knygų skaitytojų apklausą siekdami surinkti duomenų apie jų požiūrį į nelegaliai platinamų skaitmeninių knygų naudojimą Lietuvoje. Tiriamieji – Lietuvos suaugusieji (18–40 metų amžiaus) skaitmeninių knygų skaitytojai. Pasitelkiant klausimyną buvo surinkti ir statistiškai apdoroti 322 respondentų atsakymai.

Literatūros apžvalga

Nelegaliai platinamų knygų naudojimas pasaulyje dažniausiai tiriamas technologiniu, etiniu ir ekonominiu požiūriais. Portugalijoje tirtas nelegaliai platinamų akademiinių knygų naudojimas parodė, kad moterys mažiau linkusios naudoti tokias knygas nei vyrai (Dionísio, Leal, Pereira, & Salgueiro, 2013). Ekonomines priežastis akcentavo Bonikas ir Schaale'as (2011) nustatę, kad vienos populiariausių paieškos reikšminių žodžių kombinacijų, kai vartojamas terminas „skaitmeninė knyga“, buvo kartu su terminais, susijusiais su nelegaliai platinamų knygų paieška: „rapidshare“, „free“, „torrent“, „no cost“. Kolegos Lenkijoje (Krawczyk, Kukla-Gryz, & Tyrowicz, 2015) atskleidė sąsają tarp didelių skaitmeninių knygų kainų ir nelegaliai platinamų leidinių naudojimo. Tyrimas Vokietijoje parodė, kad skaitytojams skaitmeninių knygų kainos buvo per didelės, o jų įsigijimo procesas per sudėtingas (Loebbecke, Bartscher, Weiss, & Weniger, 2010). Flores ir James (2013) tirdamos moralines ir etines jaunų žmonių, naudojančių skaitmeninį turinį, nuostatas JAV pastebėjo, kad nors tyrimo dalyviai ir suvokė neigiamas pasekmes muzikos industrijai, jie dėl to blogai nesijautė. Lyginamasis tyrimas Jungtinėje Karalystėje ir Vokietijoje (Jonas & Sirkeci, 2018) parodė nepasitenkinimą didelėmis skaitmeninių knygų kainomis ir menką autorių teisių apsaugos supratimą. Nkiko (2014) savo tyrime teigė, kad neturtas ir knygų trūkumas yra pagrindinės nelegaliai platinamų knygų naudojimo Nigerijoje priežastys. Pastebėta, kad šalyse, kuriose vyrauja individualistinė kultūra, nelegaliai platinamų kny-

gų naudojimo lygis yra kur kas mažesnis nei kolektyvistinės kultūros šalyse (Marron & Steel, 2000), o mažiau religingi vartotojai bus labiau linkę į nelegaliai platinamo kūrinių panaudojimą ir platinimą (Arli, Tjiptono, Casidy, & Phau, 2018).

Kita vertus, kai kurie tyrimai parodė, kad nelegaliai platinamų knygų naudotojai siūsdamiesi knygas gali ir neturėti ekonominio motyvo – noro sutaupyti (Zimmerman, 2011). Youngas (2008) atskleidė, kad kartais nelegaliai platinamo turinio atsisiuntimas yra tam tikras protestas prieš dideles skaitmeninių knygų kainas. Blankfield ir Stevensonas (2012) apibendrina, kad griežtos sankcijos prieš nelegaliai platinamo skaitmeninio turinio naudojimą turi būti tik išimtiniais atvejais, o žymiai svarbiau skatinti abipusį pasitikėjimą ir supratimą.

Camarero et al. (2014) analizuodami skaitmeninių knygų kainų priimtinumą ir nelegaliai platinamų skaitmeninių knygų atsisiuntimo priežastis tarp Ispanijos skaitytojų nustatė, kad mokėjimas naudotis technologijomis skatina naudotis nelegaliai plinamu turiniu, o vyraujantis neigiamas požiūris į nelegaliai platinamų knygų naudojimą neigiamai veikia ketinimus siūsti nelegaliai platinamas knygas. Tiriant nelegaliai platinamų knygų naudojimą tarp studentų (Lee et al., 2019) pastebėta, kad maža rizika būti sugautam naudojant nelegaliai platinamas knygas yra susijusi su ketinimais tai daryti. Studija Indonezijoje (Hati, Fitriasih, & Safira, 2019) parodė, kad tiek naudojančių nelegaliai platinamas knygas, tiek jų nenaudojančių moraliniai įsitikinimai nesiskiria.

Keli tyrimai parodė, kad užkertant kelią nelegaliai platinamų knygų naudojimui egzistuojančios skaitmeninių teisių apsaugos ir valdymo (angl. *digital rights management*) sistemos pasirodė neveiksmingos. Neretai tokios sistemos teisėtai besielgiantiems vartotojams sukelia sunkumų naudotis įgytu legaliai platinamu turiniu ir apriboja patogią prieigą (Sudler, 2013; Zimmerman, 2011). Lietuvos atveju nuo 2019 metų taikomas nelegaliai platinamo skaitmeninio turinio svetainių DNS blokavimas pasirodė praktiškai neveiksmingas arba veiksmingas labai maža dalimi (Intelektinės nuosavybės apsaugos centras, 2020). Akivaizdu, kad tokios nelegaliai platinamų knygų naudojimo mažinimo priemonės, kai neįsigilinama į tokio reiškinio priežastis, neduoda veiksmingų rezultatų.

Nelegaliai platinamų knygų naudojimo problema Lietuvoje paliesta keliuose tyrimuose. Nelegaliai platinamų knygų naudojimo mastai ir pobūdis trumpai aptariami bendros skaitmeninės leidybos situacijos Lietuvoje tyrimuose (Gudiničius et al., 2015; Gudiničius, 2010, 2012). Akulavičius (2015) analizuodamas spaudos kūrinių kopijavimo mastus bei vartotojų įpročius Lietuvoje teigia, kad nelegaliai platinamo skaitmeninio turinio parsisiuntimo apimtys priklausys nuo bausmės tikimybės, su kuria vartotojas gali susidurti. *Spinter* tyrimai (2014) kaip svarbiausias paskatas nelegaliai naudotis intelektine nuosavybe išskiria nelegalių platinimo kanalų prieinamumą, norą sutaupyti pinigų, brangius intelektinės nuosavybės produktus, patogaus legaliai platinamo turinio įsigijimo būdų stoką bei nebaudžiamumą. Bendrai internetinės kultūros produktų autorinės ir intelektinės nuosavybės panaudojimą tyrė Pruskus (2013), Lietuvos interneto piratų subkultūrą per socialinio dalyvavimo skaitmeninėje erdvėje prizmę analizavo Rekis ir Rekienė (2016).

Tiriant nelegaliai platinamo skaitmeninio turinio naudojimą naudojamos skirtingos priegos. Iš įvairių elgesio modelių dažniausiai naudojama pagrįsto veikimo teorija (angl. *theory of reasoned action*) (Fishbein & Ajzen, 1975), technologijų priėmimo modelis

(Davis, Bagozzi, & Warshaw, 1989) ir planuoto elgesio teorija (Ajzen, 1991) 1985, 1987. Tyrimai, kurie naudoja pagrįsto veikimo teoriją, siekia įvertinti galimą vartotojų elgesį atsižvelgiant į jų elgesio normas (Al-Jabri & Abdul-Gader, 1997; Aleassa, Pearson, & McClurg, 2010). Naudojantys planuoto elgesio teoriją tiria, kaip esamos elgesio normos veikia vartotojų elgseną ir jų ketinimus veikti (Casidy, Phau, & Lwin, 2016; Cronan & Al-Rafee, 2008; Dionísio et al., 2013; Phau et al., 2014). Technologijų priėmimo modelis naudojamas įvertinti, kaip suvoktas technologijos naudojimo paprastumas ir jos naudingumas veikia ketinimus naudoti tas technologijas (Camarero et al., 2014; Vogelsang, Steinhüser, & Hoppe, 2013).

Metodologija

Tyrime analizuodami nelegaliai platinamų knygų naudojimo priežastis naudojame kelis modelius, kurie padeda interpretuoti vartotojų veiksmus nelegalaus skaitmeninių knygų naudojimo kontekste: technologijų priėmimo modelį (angl. *Technology Acceptance Model*, TAM) (Davis et al., 1989), saviveiksmingumo teoriją (angl. *Self-efficacy*) (Bandura, 1997) ir planuoto elgesio teoriją (Ajzen, 1991) 1985, 1987.

TAM (Davis et al., 1989) siekia paaiškinti, kokie vartotojų elgsenos veiksniai lemia naudojimąsi technologijomis. Suvokiamas technologijų naudingumas (angl. *perceived usefulness*) ir naudojimosi paprastumas (angl. *perceived ease of use*) yra vieni iš pagrindinių veiksnių, dėl kurių asmenys naudojami (arba ne) technologijomis. Suvokiamas naudingumas apibrėžiamas kaip subjektyvi asmens nuomonė, kad naudojant tam tikrą techninę ar programinę įrangą bus padidintas jo darbo našumas. Suvokiamas naudojimosi paprastumas siejamas su asmens įsitikinimu, jog naudojant tam tikrą technologiją nereikės įdėti jokių papildomų pastangų. Čia dera ir saviveiksmingumo teorija (Bandura, 1997), kuri akcentuoja asmens įsitikinimus, kad jis yra pajėgus atlikti tam tikrus veiksmus.

Remdamiesi TAM, Camarero et al. (2014) interpretuoja, jog suvokiamas technologijų naudingumas yra siejamas su suvokiamais skaitmeninės knygos pranašumais, o technologijų suvokiamas naudojimosi paprastumas siejamas su vartotojo suvokiamu skaitmeninės knygos naudojimosi paprastumu. Skaitmeninės knygos naudingumas gali būti suvokiamas dėl jos funkcionalumo – interaktyvių nuorodų, daugialypės terpės (angl. *multimedia*) (Vassiliou & Rowley, 2008) arba ekrano šviesumo ir jo vaizdo kokybės (Gibson & Gibb, 2011). Svarbu ir tai, jog, priešingai nei filmų atsisiuntimo atveju, skaitmeninių knygų rinkmenų dydis yra mažas, todėl jų atsisiuntimas yra greitas ir paprastas (Zimmerman, 2011).

Pritaikant saviveiksmingumo teoriją, galima manyti, kad skaitmeninės knygos vartotojas bus įsitikinęs, jog jis yra pajėgus rasti, atsisiųsti ar įkelti ją į tam skirtą prietaisą. Tai užtikrins skaitmeninės knygos suvokiamą naudojimosi paprastumą. Todėl asmens įsitikinimai dėl paprasto naudojimosi skaitmenine knyga gali didinti tikimybę ją naudoti (Camarero et al., 2014).

Anot planuoto elgesio teorijos (Ajzen, 1991) 1985, 1987, asmens elgesys priklauso nuo jam suteikiamų galimybių bei prieinamų išteklių. Pritaikydami tai skaitmeninių knygų kontekstui Camarero et al. (2014) teigia, kad jeigu vartotojas, įsigijęs prietaisą

skaitmeninei knygai skaityti, žinos, kaip ir iš kur galima ją atsisiųsti, jis bus linkęs dažniau naudotis prietaisu ar kita tam skirta technologine priemone.

Nagrinėjant nelegaliai platinamų skaitmeninių knygų naudojimo paskatas atkreiptinas dėmesys į vartotojo supratimą, jog produktas ar paslauga yra vertinga ir už tai verta mokėti (Hsu & Shiue, 2008). Zeithaml (1988) teigia, jog vartotojo suvokta produkto vertė nusako jo naudingumo vertinimą. Asmuo, suvokęs produkto naudingumą, suvoks ir jo vertę (Ko, Kim, & Lee, 2009).

Tikėtina, kad asmuo, įsisavinęs ir perėmęs socialines normas, bus linkęs vengti įstatymo draudžiamų veiksmų (Hsu & Shiue, 2008). Nelegaliai platinamų skaitmeninių knygų atveju vartotojas, kuris vadovausis valstybėje galiojančiais teisės aktais, bus mažiau linkęs įsigyti knygą nelegaliais būdais (Camarero et al., 2014). Socialinėje aplinkoje susiformavusios gero ir blogo elgesio nuostatos taip pat gali daryti įtaką žmonių požiūriui į nelegaliai platinamų knygų naudojimą (Chiou, Huang, & Lee, 2005).

Apklausa

Siekiant išsiaiškinti skaitmeninių knygų skaitytojų požiūrį į nelegaliai platinamų knygų naudojimo priežastis nuspręsta pasinaudoti Ispanijoje atlikto tyrimo metodologija (Camarero et al., 2014) ir parengti klausimyną adaptuojant jo dalį (susijusią su technologiniais ir naudingumo nelegaliai platinamų knygų naudojimo aspektais) Lietuvos atvejui.

Apklausoje pateikta trys demografiniai klausimai ir 14 klausimų, kurie, remiantis pasirinktais modeliais, suskirstyti į penkis konstruktus: Skaitmeninės knygos naudingumas, Saviveiksmingumas, Vertės suvokimas, Normatyvinis suvokimas, Nelegaliai platinamų knygų naudojimas. Konstrukta apibrėžiantys klausimai pateikti 1 lentelės stulpelyje „Kintamieji, sudarantys konstrukta“. Klausimynu nesiekėme išsiaiškinti priežasčių, netiriame elgsenos, o fiksuojame respondentų išsakomą nuomonę. Naudojome 5 balų (nuo visiškai sutinku iki visiškai nesutinku) Likerto skalę siekdami išmatuoti respondento sutikimo ar nesutikimo su teiginiu intensyvumą.

Tyrimo dalyvių buvo ieškoma socialinio tinklo *Facebook* grupėse, kuriose vartotojai ieško ir dalijasi knygų rekomendacijomis, atsiliepimais, legaliai ir nelegaliai platina ir atsisiunčia skaitmenines knygas. Potencialių respondentų skaičius 2019 m. vasarį siekė 41 tūkstantį. Prisijungus prie *Facebook* grupės buvo gautas leidimas paskelbti klausimyno nuorodą. Siekiant įsitikinti, ar respondentams apklausos klausimai yra suprantami, 2019 m. kovo 20 d. atliktas bandomasis tyrimas, kurio metu apklausta 20 respondentų. Atlikus bandomąjį tyrimą, patikslintos dviejų klausimų formuluotės. Pagrindinis tyrimas buvo vykdomas 2019 m. kovo 26 – balandžio 15 dienomis. Į klausimyną atsakė 322 respondentai. Naudojome savanoriškai atsakančiųjų imtį, todėl nevertinome reprezentatyvumo lygmenis. Atliekant apklausą buvo atsižvelgta ir laikytasi socialinių tyrimų profesinės etikos ir teisinių principų: buvo užtikrintas konfidencialumas, privatumas, savanoriškumas, teisė atsisakyti dalyvauti, atsakiusiųjų respondentų anonimiškumas, pateikta pagrindinė informacija apie tyrimą.

Tyrimo metu gautų duomenų analizė atlikta su *SPSS v19* programine įranga. Koreliacijai atlikti parinkti *Pearson*, *Kendalls Tau-b* ir *Spearman* testai. Visiems koreliacijos testams

atlikti bei pasilyginti, kiek stiprūs galimi koreliacijos koeficientai ir ryšiai, naudojama Coheno koreliacijos koeficientų (R) vertinimo metodika (Cohen & Manion, 1994): $> 0,30$ žema koreliacija; $0,30-0,50$ vidutinė koreliacija; $0,50-1,00$ – stipri koreliacija. Naudojamas maksimalus patikimumo lygmuo – $0,05$. Ranginiams rodikliams palyginti tarp dviejų grupių pasirinktas *Studento t-test* remiantis prielaida, kad atsakymai Likerto skalėje gali būti traktuojami kaip tolydieji. Pasirinktas statistinio pasikliautinumo lygmuo 95 proc. ($p < 0,05$). Siekiant įsitikinti, kad tyrimui naudojami konstruktai (Skaitmeninės knygos naudingumas, Saviveiksmingumas, Vertės suvokimas, Normatyvinis suvokimas, Piratavimas) yra patikimi ir jais remiantis su turimais duomenimis galima tęsti tyrimą, atlikta faktorinė kintamųjų patikimumo analizė.

Rezultatai

Tyrimo dalyvavo 240 moterų (74,5 proc.) bei 82 vyrai (25,5 proc.). Lyčių pasiskirstymas pagal amžiaus kategorijas yra panašus. Vyrai: 18–25 m. (40,3 proc.), 26–35 m. (37,1 proc.), 36–40 m. (22,6 proc.). Moterys: 18–25 m. (39,2 proc.), 26–35 m. (32,5 proc.), 36–40 m. (28,3 proc.).

Didžiausią dalį abiejų lyčių kategorijose sudaro dirbantys ir / arba studijuojantys respondentai. Tiriamųjų pasiskirstymas pagal užsiėmimą: vyrai studijuoja (17,7 proc.), dirba ir studijuoja (19,4 proc.), dirba (46,8 proc.), bedarbis (16,1 proc.); moterys studijuoja (22,1 proc.), dirba ir studijuoja (20,8 proc.), dirba (50,8 proc.), bedarbė (6,3 proc.).

Įvertinus konstrukto *Skaitmeninės knygos naudingumas, Saviveiksmingumas, Vertės suvokimas, Normatyvinis suvokimas, Nelegaliai platinamų knygų naudojimas* patikimumo analizę nustatyta, kad konstruktai yra patikimi ir nei vienas iš jų nepašalintas iš tolesnės analizės. Visų konstrukto kintamųjų įverčiai didesni negu 0,4. Konstrukto sąrašas pateikiamas 1 lentelėje. Joje atskleidžiama, kaip konstruktai atsispindi anketos klausimuose (žr. stulpelį „Kintamieji, sudarantys konstrukto“).

1 lentelė. Respondentų procentinis pasiskirstymas pagal atsakymus į anketos klausimus

Konstruktai	Kintamieji, sudarantys konstrukto	Likerto skalės vertinimų pasiskirstymas proc. (1 – visiškai nesutinku, 5 – visiškai sutinku)						
		1	2	1+2	3	4	5	4+5
Skaitmeninės knygos naudingumas	Manau, kad turėti knygas skaitmeniniu formatu yra naudinga	5,3	10,6	15,9	3,0	33,1	48	81,1
	Manau, kad skaitmeninės knygos turi daugiau pranašumų nei popierinės	20,2	15,2	35,4	5,0	35,8	23,8	59,6
Saviveiksmingumas	Manau, kad turiu tinkamų įgūdžių įkelti / atsisiųsti skaitmenines knygas į skaityklę / planšetinį kompiuterį	5,3	3,6	8,9	4,6	17,2	69,2	86,4
	Aš žinau, iš kur galima atsisiųsti skaitmenines knygas	3,3	3,3	6,6	3,6	28,1	61,6	89,7

Konstruktai	Kintamieji, sudarantys konstrukta	Likerto skalės vertinimų pasiskirstymas proc. (1 – visiškai nesutinku, 5 – visiškai sutinku)						
		1	2	1+2	3	4	5	4+5
Vertės suvokimas	Manau, kad pirkti skaitmenines knygas yra prasminga	14,9	12,9	27,8	12,6	30,8	28,8	59,6
	Man patogu pirkti skaitmenines knygas	16,6	10,3	26,9	15,6	24,2	33,4	57,6
	Jeigu yra galimybė, pirmiausia renkuosi pirkti skaitmeninę knygą vietoje popierinės	39,1	12,9	52	6,6	16,2	25,2	41,4
Normatyvinis suvokimas	Aš nustočiau nelegaliai siųstis skaitmenines knygas, jeigu valstybė informuotų apie legalaus knygų įsigijimo svarbą	26,4	11	37,4	26,8	12,6	23,2	35,8
	Aš nustočiau nelegaliai siųstis skaitmenines knygas, jeigu Lietuvos leidėjų asociacija, LATGA išpėtų apie nelegalių knygų parsisiuntimų grėsmes ir nuostolius leidėjams, autoriams ir visuomenei	27,2	11,2	38,4	26	16	19,6	35,6
	Aš nustočiau nelegaliai siųstis skaitmenines knygas, jeigu mano šeima ir draugai sugėdintų ir paragintų įsigyti legaliai	32,9	18,7	51,6	22,8	11,8	13,8	25,6
	Aš nustočiau nelegaliai siųstis skaitmenines knygas, jeigu kitų žmonių nuomonė apie mano tokį neteisėtą elgesį būtų bloga	33,7	14,6	48,3	21,1	16,3	14,2	30,5
Nelegaliai platinamų knygų naudojimas	Nelegaliai platinamų knygų naudojimas – tai kūrybių panaudojimas, juos modifikuojant, kopijuojant, platinant, padarant viešai prieinamus be leidimo ir atlygio autorių teisių turėtojams. Ar teko su tuo susidurti?	6,3	5,0	11,3	10,6	26,2	52	78,2
	Aš siunčiuosi skaitmenines knygas nelegaliai	23,8	5,3	29,1	6,3	21,5	43	64,5

Vertinant technologinius aspektus (žr. konstruktus *Skaitmeninės knygos naudingumas* ir *Saviveiksmingumas*), pastebima, kad 81,1 proc. apklaustųjų visiškai sutinka ir sutinka, kad turėti knygas skaitmeniniu formatu yra naudinga. 86,4 proc. visiškai sutinka ir sutinka turį įgūdžių atsisiųsti / įkelti skaitmenines knygas į skaityklę ar kitą joms skaityti tinkamą prietaisą bei žino (89,7 proc.), iš kur galima atsisiųsti skaitmenines knygas. Daugiau nei pusė (59,6 proc.) visiškai sutinka ir sutinka, kad skaitmeninės knygos turi daugiau pranašumų nei spausdintos (žr. 1 lentelę).

Vertinant naudos aspektus (žr. konstrukta *Vertės suvokimas*), pastebima, kad 59,6 proc. apklaustųjų visiškai sutinka ir sutinka, jog skaitmeninę knygą pirkti yra prasminga ir patogu

(57,6 proc.). Tačiau dažniau visiškai sutinka ir sutinka (52 proc.) nei visiškai nesutinka ir nesutinka (41,4 proc.), kad jei yra galimybė, renkasi spausdintą knygą nei skaitmeninę. Vertinant etinius aspektus (žr. konstruktus *Normatyvinis suvokimas* ir *Nelegaliai platinamų knygų naudojimas*), pastebima, kad daugiau negu 51,6 proc. apklaustųjų visiškai nesutinka ir nesutinka, kad jie nustotų siųstis nelegaliai platinamas knygas, jeigu jų artimieji juos sugėdintų ir paragintų siųstis legaliai. Taip pat beveik 48,3 proc. apklaustųjų visiškai nesutinka ir nesutinka, kad jie nustotų siųstis nelegaliai platinamas knygas, jeigu kitų žmonių nuomonė apie tokį elgesį būtų bloga. Abiem pastaraisiais atvejais daugiau nei 23 proc. nei sutinka, nei nesutinka. Respondentai visiškai sutinka ir sutinka, kad nustotų siųstis nelegaliai platinamas knygas, jei valstybė informuotų apie legalaus įsigijimo svarbą (35,8 proc.) ir suinteresuotos institucijos, pavyzdžiui, Lietuvos leidėjų asociacija ir LATGA, išpėtų apie nelegaliai platinamų knygų parsisiuntimų grėsmes ir nuostolius leidėjams, autoriams ir visuomenei (35,6 proc.). Du trečdaliai respondentų visiškai sutinka ir sutinka, kad yra susidūrę su nelegaliai platinamų knygų naudojimu (78,2 proc.) ir skaitmenines knygas siunčiasi nelegaliai (64,5 proc.).

Atsižvelgiant į teorijoje išdėstytus nelegaliai platinamų knygų naudojimo aspektus atlikta konstrukto koreliacija siekiant įvertinti konstrukto *Nelegaliai platinamų knygų naudojimas* koreliaciją su konstruktais: *Skaitmeninės knygos naudingumas*; *Saviveiksmingumas*; *Vertės suvokimas*; *Normatyvinis suvokimas*. Taip pat apskaičiuota konstrukto *Vertės suvokimas* koreliacija su konstruktu *Skaitmeninės knygos naudingumas*. Įvertinus konstrukto *Nelegaliai platinamų knygų naudojimas* ir *Skaitmeninės knygos naudingumas* matyti, kad suvoktas skaitmeninės knygos naudingumas turi sąsają su polinkiu siųstis knygas nelegaliai ($r = 0,458, p < 0,001$). Konstrukto *Nelegaliai platinamų knygų naudojimas* ir *Saviveiksmingumas* koreliacija rodo, jog vartotojų nuomonė apie gebėjimą įkelti ir atsisiųsti skaitmenines knygas į skaitymo prietaisą ir žinojimas, kur galima jas įsigyti, koreliuoja su polinkiu siųstis knygas nelegaliai ($r = 0,245, p < 0,001$). Įvertinus konstrukto *Nelegaliai platinamų knygų naudojimas* ir *Vertės suvokimas* koreliaciją matyti, kad yra neigiamas statistiškai reikšmingas ryšys. Tai leidžia teigti, jog tyrimo respondentai suvokia moralines normas, todėl jų polinkis siųstis knygas nelegaliai yra mažas ($r = -0,382, p < 0,01$). Konstrukto *Nelegaliai platinamų knygų naudojimas* ir *Normatyvinis suvokimas* koreliacija rodo, jog statistiškai reikšmingo skirtumo tarp normatyvinio suvokimo ir polinkio siųstis nelegalias knygas nėra ($r = 0,332, p > 0,05$). Įvertinus konstrukto *Vertės suvokimas* ir *Skaitmeninės knygos naudingumas* koreliaciją matyti, kad aukštesnis skaitmeninės knygos naudingumo vertinimas koreliuoja su geresniu knygos vertės suvokimu ($r = 0,696, p < 0,001$).

Lyginant klausimų grupes pagal lytį, pastebėta, kad vyrai statistiškai reikšmingai dažniau susiduria ir siunčiasi nelegaliai platinamas skaitmenines knygas nei moterys, taip pat vertės suvokimą ir skaitmeninių knygų naudingumą vertina statistiškai reikšmingai aukščiau nei moterys (žr. 2 lentelę). Saviveiksmingumas bei normatyvinis suvokimas tarp vyrų ir moterų statistiškai reikšmingai nesiskiria.

2 lentelė. Klausimų grupių skirtumų palyginimas pagal lytį

Klausimų grupė	Lytis	Vidurkis	SN	p
Naudingumas	Moteris	3,58	1,20	0,01
	Vyras	4,02	1,08	
Saviveiksmingumas	Moteris	4,04	0,90	0,71
	Vyras	4,45	0,79	
Vertės suvokimas	Moteris	3,09	1,31	<0,01
	Vyras	3,78	1,14	
Normatyvinis suvokimas	Moteris	3,34	1,62	0,75
	Vyras	3,27	1,43	
Nelegaliai platinamų knygų naudojimas	Moteris	3,37	1,66	<0,01
	Vyras	4,22	1,25	

Lyginant konstruktus pagal amžiaus kategorijas, pastebimas tik vienas reikšmingas skirtumas vertinant vertės suvokimą. 36–40 metų respondentai statistiškai reikšmingiau vertina vertės suvokimą lyginant su 18–25 metų kategorijos respondентаis (žr. 3 lentelę). Tokią nuostatą išskiria ir Auerbachas ir Welshas (1994) – vyresnio amžiaus asmenys linkę labiau įsisavinti etinius standartus nei jaunesnio amžiaus atstovai.

3 lentelė. Klausimų grupių skirtumai pagal amžiaus kategorijas

Konstruktas	Amžius	Vidurkis	SN	p
Naudingumas	18–25	3,57	1,19	0,383
	26–35	3,70	1,23	
	36–40	3,80	1,15	
Saviveiksmingumas	18–25	4,39	0,96	0,676
	26–35	4,39	0,93	
	36–40	4,49	0,70	
Vertės suvokimas	18–25	2,96	1,27	< 0,01
	26–35	3,27	1,28	
	36–40	3,57	1,32	
Normatyvinis suvokimas	18–25	3,18	1,56	0,248
	26–35	3,53	1,52	
	36–40	3,28	1,67	
Nelegaliai platinamų knygų naudojimas	18–25	3,52	1,68	0,804
	26–35	3,50	1,63	
	36–40	3,65	1,57	

Aptarimas

Remdamiesi TAM galime teigti, kad vartotojas, kuris suvoks skaitmeninės knygos naudingumo aspektus, bus linkęs jas naudoti dažniau. Tyrimo Lietuvoje rezultatai rodo, kad daugiau nei du trečdaliai apklaustųjų sutinka ir visiškai sutinka, kad skaitmeninės

knygos yra vertingos bei naudingos, ir daugiau nei pusė sutinka ir visiškai sutinka, kad skaitmeninės knygos turi daugiau pranašumų nei spausdintos. Pritaikant saviveiksmingumo teoriją (Bandura, 1997) ir planuoto elgesio teoriją (Ajzen, 1991) galima manyti, kad kai skaitmeninės knygos vartotojas bus įsitikinęs, jog jis yra pajėgus rasti, atsisiųsti ar įkelti ją į tam skirtą prietaisą, jis bus linkęs dažniau naudotis prietaisu ar kita tam skirta technologine priemone. Beveik 90 proc. apklaustųjų Lietuvoje sutinka ir visiškai sutinka, kad turi tinkamų įgūdžių įkelti / atsisiųsti skaitmenines knygas į skaityklę / planšetinį kompiuterį ar žino, iš kur galima atsisiųsti skaitmenines knygas. Tai leidžia daryti prielaidą, jog vartotojai mato naudą ir moka naudotis skaitmeninėmis knygomis. Kitaip tariant, dauguma respondentų yra imlūs šiai medijos formai. Skaityklių ar kitų skaitymui tinkamų prietaisų naudojimas rodo statistiškai reikšmingą koreliaciją su polinkiu naudotis nelegaliai platinamomis knygomis.

Tyrimo Lietuvoje rezultatai rodo, jog vertės suvokimas neigiamai koreliuoja su nelegaliai platinamų knygų naudojimu. Tikėtina, kad respondentai, kurie aukštai vertina skaitmeninės knygos vertę, yra linkę rečiau atsisiųsti jas iš nelegaliai platinamų knygų svetainių. Tikėtina, kad patogi prieiga prie spausdintos versijos mažintų norą siekti įsigyti skaitmeninę knygos versiją – nelegaliai ar nelegaliai platinamą, nes respondentai dažniau visiškai sutinka ir sutinka (52 proc.) nei visiškai nesutinka ir nesutinka (41 proc.), kad jei yra galimybė, renkasi spausdintą knygą nei skaitmeninę. Normatyvinis suvokimas su nelegaliai platinamų knygų naudojimu Lietuvoje taip pat nekoreliuoja. Tai sutampa su tyrimo Ispanijoje rezultatais, kuomet lyginant vertės ir normatyvinį suvokimą sąsajų su nelegaliai platinamų skaitmeninių knygų naudojimu nerasta (Camarero et al., 2014).

Svarbus aspektas yra skaitytojų amžius. Lietuvoje 36–40 metų respondentai statistiškai reikšmingiau vertina vertės suvokimą nei 18–25 metų kategorijos respondentai. Tokią nuostatą išskiria ir Auerbachas ir Welshas (1994) – vyresnio amžiaus asmenys linkę labiau įsisavinti etinius standartus nei jaunesnio amžiaus atstovai. Tačiau jaunesni tyrimo respondentai (18–25 m.) į nelegaliai platinamų skaitmeninių knygų naudojimo grėsmes ir galimus sukkeliamus nuostolius reaguoja jautriau nei vyresni apklaustieji. Tai prieštarauja Akulavičiaus (2015) bei Freestone'o ir Mitchello (2004) išvadoms, kad jaunesni žmonės yra liberalesni nelegaliai platinamų knygų naudojimo atžvilgiu.

Teorijoje daroma prielaida, kad asmuo, įsisavinęs ir perėmęs socialines normas, bus linkęs vengti nepriimtinių veiksmų. Nelegaliai platinamų skaitmeninių knygų atveju vartotojas, kuris vadovausis valstybėje galiojančiais teisės aktais, bus mažiau linkęs įsigyti knygą nelegalaus platinimo kanaluose. Skaitmeninės knygos vertės suvokimas ir asmens normatyvinis suvokimas gali mažinti vartotojų polinkį naudoti nelegaliai platinimas knygas. Tyrimo Lietuvoje rezultatai rodo, jog polinkiui naudotis nelegaliai platinamomis knygomis įtakos turi suvoktas skaitmeninės knygos naudingumas. Kaip vienas iš naudojimosi nelegaliai platinamomis knygomis slopinimo veiksnių yra suvokiama skaitmeninių knygų vertė, o normatyvinis (įstatyminis) suvokimas slopinančios įtakos neturi. Šis aspektas rodo, kad antipiratinės kampanijos galimai nepasiekia savo tikslų ir nėra veiksmingos mažinant nelegaliai platinamų knygų naudojimą.

Palyginus klausimų grupes pagal lytį išryškėjo dvi tendencijos. Vyrų atveju normatyvinių klausimų vertinimas yra aukštesnis nei moterų, tačiau vyrai statistiškai reikšmingai

dažniau nei moterys siunčiasi nelegaliai platinamas skaitmenines knygas. Tyrimai kitose šalyse rodo, kad moterys yra labiau linkusios suvokti etinius standartus nei vyrai (Arli & Tjiptono, 2016; Chonko & Hunt, 1985; Ford & Richardson, 1994). Tai patvirtina ir mūsų tyrimo rezultatai – vyrai dažniau susiduria ir dažniau naudoja nelegaliai platinamas skaitmenines knygas nei moterys. Tokią tendenciją galima sugretinti ir su teorinėje dalyje minėtais atliktais tyrimais apie nelegaliai platinamos programinės įrangos (Gopal, Sanders, Bhattacharjee, Agrawal, & Wagner, 2004) ir muzikos (Bhattacharjee, Gopal, Lertwachara, & Marsden, 2006), kuriuose taip pat teigiama, jog vyrai yra labiau linkę įsitraukti į nelegaliai platinamo turinio naudojimą.

Išvados

Tyrimas prisideda prie skaitmenines knygas naudojančių 18–40 metų amžiaus Lietuvos gyventojų požiūrio į nelegaliai platinamų knygų naudojimą supratimo bei galimų sprendimų Lietuvos leidykloms ir kitoms institucijoms, kovojančioms su šiuo reiškiniu, paieškos.

Tai, kad vartotojas, kuris suvokia skaitmeninės knygos naudingumo aspektus, yra linkęs jas naudoti dažniau, galėtų būti akstinas leidėjams daugiau knygų publikuoti skaitmeniniu formatu ir tokiu būdu atliepti vartotojų lūkesčius ir knygų skaitymo įpročius. Čia atkreiptinas dėmesys, kad suvoktas skaitmeninės knygos naudingumas sumažina norą siųstis nelegaliai platinamas knygas. Taip pat manytina, kad patogaus, paprasto ir greito būdo legaliai įsigyti knygas įgyvendinimas galėtų būti pozityvaus sprendimo variantas, atsvara šiuo metu taikomai draudimo ir baudimo kultūrai nelegaliai platinamas knygas naudojančių asmenų atžvilgiu. Vienas iš vyraujančių patogumo ir greitumo kriterijų yra galimybė turėti prieigą prie plataus spektro leidinių naudojantis ribotu skaičiumi prieigos kanalų. Esant dabartinei situacijai, kai skaitmenines knygas platina tiekėjai, turintys siaurą pasiūlos asortimentą, yra pralaimima nelegaliai knygas platinantiems kanalams, kuriems būdinga itin platus knygų asortimentas.

Šiame kontekste dera atkreipti dėmesį į tai, kad apsisprendimą naudoti nelegaliai platinamas knygas gali lemti ne tik asmeninės nuostatos, bet ir išorinė aplinka. Negatyvus šio reiškinio vertinimas artimoje socialinėje aplinkoje gali daryti įtaką atsisakyti nelegaliai platinamų knygų naudojimui. Tikėtina, kad didesnis darbas aiškinant, kodėl tai yra nepriimtina, gali suteikti didesnę grąžą nei akcentavimas, jog yra „blogų“ žmonių, kuriuos reikia bausti. Kitaip tariant, skaitmeninės knygos vertės ir naudingumo suvokimas mažina vartotojų polinkį naudoti nelegalaus platinimo kanalus.

Literatūra

AJZEN, Icek (1991). The Theory of Planned Behavior. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, vol. 50 (2), p. 179–211. [https://doi.org/10.1016/0749-5978\(91\)90020-T](https://doi.org/10.1016/0749-5978(91)90020-T)

AKULAVIČIUS, Marius (2015). *Skaitmeninio piratavimo valdymas kūrybinio turinio industrijoje (daktaro disertacija)*. Vilniaus universitetas.

AL-JABRI, Im; ABDUL-GADER, Ah (1997). Software Copyright Infringements: an Exploratory Study of the Effects of Individual and Peer Beliefs. *Omega*, vol. 25 (3), p. 335–344. [https://doi.org/10.1016/S0305-0483\(96\)00053-9](https://doi.org/10.1016/S0305-0483(96)00053-9)

ALEASSA, Hassan; PEARSON, John Michael; McCLURG, Scott (2010). Investigating Software Piracy in Jordan: An Extension of the Theory of Reasoned Action. *Journal of Business Ethics*, vol. 98 (4), p. 663–676. <https://doi.org/10.1007/s10551-010-0645-4>

ARLI, Denni; TJIPTONO, Fandy (2016). Consumer Digital Piracy Behaviour among Youths: Insights from Indonesia. *Asia Pacific Journal of Marketing and Logistics*, vol. 28 (5), p. 898–922. <https://doi.org/10.1108/APJML-11-2015-0163>

ARLI, Denni; TJIPTONO, Fandy; CASIDY, Riza; PHAU, Ian (2018). Investigating the Impact of Young Consumers' Religiosity on Digital Piracy. *International Journal of Consumer Studies*, vol. 42 (6), p. 792–803. <https://doi.org/10.1111/ijcs.12443>

AUERBACH, James A.; WELSH, Joyce C. (1994). *Aging and Competition: Rebuilding the U.S. workforce*. Washington DC. 257 p. ISBN 9780890681282.

BAI, Jie; WALDFOGEL, Joel (2012). Movie Piracy and Sales Displacement in Two Samples of Chinese Consumers. *Information Economics and Policy*, vol. 24 (3–4), p. 187–196. <https://doi.org/10.1016/j.infoecopol.2012.08.002>

BANDURA, Albert (1997). *Self-efficacy: The Exercise of Control*. New York, NY: W.H. Freeman. 604 p. ISBN 9780716728504.

BHATTACHARJEE, Sudip; GOPAL, Ram D.; LERTWACHARA, Kaveepan; MARSDEN, James R. (2006). Consumer Search and Retailer Strategies in the Presence of Online Music Sharing. *Journal of Management Information Systems*, vol. 23 (1), p. 129–159. <https://doi.org/10.2753/MIS0742-1222230104>

BLANKFIELD, Sarah; STEVENSON, Iain (2012). Towards a Digital Spine: The Technological Methods that UK and US Publishers are Using to Tackle the Growing Challenge of E-Book Piracy. *Publishing Research Quarterly*, vol. 28 (2), p. 79–92. <https://doi.org/10.1007/s12109-012-9265-4>

BONIK, Manuel; SCHAALÉ, Andreas (2011). *Gutenberg 3.0 – E-Book Piraterie in Deutschland*.

BOUHNİK, Dan; MOR, Deshen (2014). Gender Differences in the Moral Judgment and Behavior of Israeli Adolescents in the Internet Environment. *Journal of the Association for Information Science and Technology*, vol. 65 (3), p. 551–559. <https://doi.org/10.1002/asi.22979>

BRUNTON-SMITH, Ian; MCCARTHY, Daniel J. (2016). Explaining Young People's Involvement in Online Piracy: An Empirical Assessment Using the Offending Crime and Justice Survey in England and Wales. *Victims & Offenders*, vol. 11 (4), p. 509–533. <https://doi.org/10.1080/15564886.2015.1121943>

CAMARERO, Carmen; ANTÓN, Carmen; RODRÍGUEZ, Javier (2014). Technological and Ethical Antecedents of E-book Piracy and Price Acceptance. *The Electronic Library*, vol. 32 (4), p. 542–566. <https://doi.org/10.1108/EL-11-2012-0149>

CASIDY, Riza; PHAU, Ian; LWIN, Michael (2016). Religiosity and Digital Piracy: An Empirical Examination. *Services Marketing Quarterly*, vol. 37 (1), p. 1–13. <https://doi.org/10.1080/15332969.2015.1112172>

CHELLAPPA, Ramnath K.; SHIVENDU, Shivendu (2003). Economic Implications of Variable Technology Standards for Movie Piracy in a Global Context. *Journal of Management Information Systems*, vol. 20 (2), p. 137–168. <https://doi.org/10.1080/07421222.2003.11045767>

CHIOU, Jyh-Shen; HUANG, Chien-yi; LEE, Hsin-hui. (2005). The Antecedents of Music Piracy Attitudes and Intentions. *Journal of Business Ethics*, vol. 57 (2), p. 161–174. <https://doi.org/10.1007/s10551-004-5263-6>

CHONKO, Lawrence B.; HUNT, Shelby D. (1985). Ethics and Marketing Management: An Empirical Examination. *Journal of Business Research*, vol. 13 (4), p. 339–359. [https://doi.org/10.1016/0148-2963\(85\)90006-2](https://doi.org/10.1016/0148-2963(85)90006-2)

COHEN, Louis; MANION, Lawrence (1994). *Research Methods in Education* (4th ed.). Routledge. 440 p. ISBN 9780415102353. Retrieved from <http://www.amazon.com/dp/0415102353>

CRONAN, Timothy Paul; AL-RAFEE, Sulaiman (2008). Factors that Influence the Intention to Pirate Software and Media. *Journal of Business Ethics*, vol. 78, p. 527–545. <https://doi.org/10.1007/s10551-007-9366-8>

DAVIS, Fred D.; BAGOZZI, Richard P.; WARSHAW, Paul R. (1989). User Acceptance of Computer Technology: A Comparison of Two Theoretical Models. *Management Science*, vol. 35 (8), p. 982–1003. <https://doi.org/10.1287/mnsc.35.8.982>

DIAMANT-COHEN, Alon; GOLAN, Oren (2017). Downloading Culture: Community Building in a Decentralized File-sharing Collective. *Information, Communication & Society*, vol. 20 (11), p. 1737–1755. <https://doi.org/10.1080/1369118X.2016.1244275>

DIONÍSIO, Pedro; LEAL, Carmo; PEREIRA, Hélia; SALGUEIRO, Maria Fátima (2013). Piracy among Undergraduate and Graduate Students. *Journal of Marketing Education*, vol. 35 (2), p. 191–200. <https://doi.org/10.1177/0273475313491578>

European Union Intellectual Property Office. (2019). 2019 Intellectual Property and Youth Scoreboard.

FISHBEIN, Martin; AJZEN, Icek (1975). *Belief, Attitude, Intention, and Behavior: An Introduction to Theory and Research*. Reading, MA: Addison-Wesley. 578 p. ISBN 9780201020892.

FLORES, Andrea; JAMES, Carrie (2013). Morality and Ethics behind the Screen: Young People's Perspectives on Digital Life. *New Media & Society*, vol. 15 (6), p. 834–852. <https://doi.org/10.1177/1461444812462842>

FORD, Robert C.; RICHARDSON, Woodrow D. (1994). Ethical Decision Making: A Review of the Empirical Literature. *Journal of Business Ethics*, vol. 13, p. 205–221. <https://doi.org/10.1007/BF02074820>

FREESTONE, Oliver; MITCHELL, Vincent-Wayne (2004). Generation Y Attitudes towards E-ethics and Internet-related Misbehaviours. *Journal of Business Ethics*, vol. 54, p. 121–128. <https://doi.org/10.1007/s10551-004-1571-0>

GIBSON, Chris; GIBB, Forbes (2011). An Evaluation of Second-generation Ebook Readers. *The Electronic Library*, vol. 29 (3), p. 303–319. <https://doi.org/10.1108/02640471111141061>

GOPAL, Ram D.; SANDERS, G. Lawrence, BHATTACHARJEE, Sudip; AGRAWAL, Manish; WAGNER, Suzanne C. (2004). A Behavioral Model of Digital Music Piracy. *Journal of Organizational Computing and Electronic Commerce*, vol. 14 (2), p. 89–105. https://doi.org/10.1207/s15327744jocce1402_01

GUDINAVIČIUS, Arūnas; ŠUMINAS, Andrius; MACEVICIUTE, Elena (2015). E-book Publishing in Lithuania: The publisher's Perspective. *Information Research*, vol. 20 (2).

GUDINAVIČIUS, Arūnas (2010). Žvelgiant į skaitmeninį amžių: skaitmeninės knygos Lietuvos istorijos tematika 1998–2008 m. In G. Blažienė, S. Grigaravičiūtė, A. Ragauskas (sud.). *Florilegium Lithuanum*. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, p. 342–356.

GUDINAVIČIUS, Arūnas (2012). Skaitmeninė knyga ir jos raida. *Knygotyra*, t. 59, p. 113–130. <https://doi.org/10.15388/kn.v59i0.1110>

GUNTER, Whitney D.; HIGGINS, George E.; GEALT, Roberta E. (2010). Pirating Youth: Examining the Correlates of Digital Music Piracy among Adolescents. *International Journal of Cyber Criminology*, vol. 4 (1), p. 657–671.

HATI, Sri Rahayu Hijrah; FITRIASIH, Rahma; SAFIRA, Anya (2019). E-textbook Piracy Behavior: An Integration of Ethics Theory, Deterrence Theory, and Theory of Planned Behavior. *Journal of Information, Communication and Ethics in Society*, vol. 18 (1), p. 105–123. <https://doi.org/10.1108/JICES-11-2018-0081>

HSU, Jane L.; SHIUE, Charlene W. (2008). Consumers' Willingness to Pay for Non-pirated Software. *Journal of Business Ethics*, vol. 81 (4), p. 715–732. <https://doi.org/10.1007/s10551-007-9543-9>

Intelektinės nuosavybės apsaugos centras. (2020). Piratavimas skaičiais. Trys ketvirtadaliai interneto vartotojų vis dar piratauja, o už nelegalų turinį jau tenka ir susimokėti.

JACOBS, Ruud S.; HEUVELMAN, Ard; TAN, Maurice; PETERS, Oscar (2012). Digital Movie Piracy: A Perspective on Downloading Behavior through Social Cognitive Theory. *Computers in Human Behavior*, vol. 28 (3), p. 958–967. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2011.12.017>

JONAS, Oliver; SIRKECI, Ibrahim (2018). Understanding Determinants of Illegal E-book Downloading Behaviour in the UK and Germany. *Transnational Marketing Journal*, vol. 6 (2), p. 79–100. Retrieved from <https://journals.tplondon.com/index.php/tmj/article/view/595>

Knygų leidybos sektoriaus vystymasis Lietuvoje. Apžvalga. (2017). Vilnius. Retrieved from http://www.kulturostyrimai.lt/wp-content/uploads/2017/08/Knygu_leidybos_sektoriaus_vystymasis_Lietuvoje_apzvalga.pdf

KO, Eunju; KIM, Eun Young; LEE, Eun Kyung (2009). Modeling Consumer Adoption of Mobile Shopping for Fashion Products in Korea. *Psychology and Marketing*, vol. 26 (7), p. 669–687. <https://doi.org/10.1002/mar.20294>

KOVAČ, Miha; GUDINAVIČIUS, Arūnas (2020). Publishing under COVID-19 in Small Book Markets: An Interim Report. *Knygotyra*, t. 75, p. 12–16. <https://doi.org/https://doi.org/10.15388/Knygotyra.2020.75.71>

KRAWCZYK, Michał; KUKLA-GRYZ, Anna; TYROWICZ, Joanna (2015). *Digital Piracy and the Perception of Price Fairness* (Vol. 15).

LaROSE, Robert; KIM, Junghyun (2007). Share, Steal, or Buy? A Social Cognitive Perspective of Music

Downloading. *CyberPsychology & Behavior*, vol. 10 (2), p. 267–277. <https://doi.org/10.1089/cpb.2006.9959>

LEE, Byung; FENOFF, Roy; PAEK, Seung Yeop (2019). Correlates of Participation in E-book Piracy on Campus. *The Journal of Academic Librarianship*, vol. 45 (3), p. 299–304. <https://doi.org/10.1016/J.ACALIB.2019.04.002>

LOEBBECKE, Claudia; BARTSCHER, Philipp; WEISS, Thomas; WENIGER, Sandra (2010). Consumers' Attitudes to Digital Rights Management (DRM) in the German Trade eBook Market. In *2010 Ninth International Conference on Mobile Business and 2010 Ninth Global Mobility Roundtable (ICMB-GMR)*, p. 337–344. IEEE. <https://doi.org/10.1109/ICMB-GMR.2010.16>

LYSONSKI, Steven; DURVASULA, Srinivas (2008). Digital Piracy of MP3s: Consumer and Ethical Predispositions. *Journal of Consumer Marketing*, vol. 25 (3), p. 167–178. <https://doi.org/10.1108/07363760810870662>

MARRON, Donald; STEEL, David (2000). Which Countries Protect Intellectual Property? The Case of Software Piracy. *Economic Inquiry*, vol. 38 (2), p. 159–174. <https://doi.org/10.1111/j.1465-7295.2000.tb00011.x>

McDONALD, Gael; ROBERTS, Christopher (1994). Product Piracy: The Problem that Will not Go Away. *Journal of Product & Brand Management*, vol. 3 (4), p. 55–65. <https://doi.org/10.1108/10610429410073129>

MELARK, Nicholas D. (2011). *Intellectual Property: Trade Considerations and Protection Efforts*. New York: Nova Science Publishers, Inc. 163 p. ISBN 9781614705062.

MISHRA, Alok; AKMAN, Ibrahim; YAZICI, Ali (2006). Software Piracy among IT Professionals in Organizations. *International Journal of Information Management*, vol. 26 (5), p. 401–413. <https://doi.org/10.1016/j.ijinfomgt.2006.01.004>

MORRIS, Robert G.; JOHNSON, Matthew C.; HIGGINS, George E. (2009). The Role of Gender in Predicting the Willingness to Engage in Digital Piracy among College Students. *Criminal Justice Studies*, vol. 22 (4), p. 393–404. <https://doi.org/10.1080/14786010903358117>

MUSO. (2017). *Annual Piracy Report TV 2017*. Canada, USA.

New Digimarc, & Nielsen. (2017). E-Book Piracy Costs Publishers \$315 Million in Lost Sales.

NILSSON, Skans Kersti; MACEVICIUTE, Elena; WILSON, Tom; BERGSTRÖM, Annika; HÖGLUND, Lars (2015). The Tensions of E-book Creation and Distribution in a Small-language Culture. *Northern Lights: Film & Media Studies Yearbook*, vol. 13 (1), p. 29–47. https://doi.org/10.1386/nl.13.1.29_1

NKIKO, Christopher (2014). Book Piracy in Nigeria: Issues and Strategies. *The Journal of Academic Librarianship*, vol. 40 (3), p. 394–398. <https://doi.org/10.1016/j.acalib.2013.09.005>

PHAU, Ian; TEAH, Min; LWIN, Michael (2014). Pirating Pirates of the Caribbean : The curse of cyberspace. *Journal of Marketing Management*, vol. 30 (3–4), p. 312–333. <https://doi.org/10.1080/0267257X.2013.811280>

POORT, Joost; QUINTAIS, Joãoan; der ENDE, Martin A.; YAGAFAROVA, Anastasia; HAGERAATS, Mathijs (2018). Global Online Piracy Study. *SSRN Electronic Journal*. <https://doi.org/10.2139/ssrn.3224323>

PROSERPIO, Luigi; SALVEMINI, Severino; GHIRINGHELLI, Valerio (2005). Entertaining Pirates: Understanding Piracy Determinants in the Movie, Music and Software Industries. *International Journal of Arts Management*, vol. 8, p. 33–47.

PRUSKUS, Valdas (2013). Internetinės kultūros produktų kūrimo ir teikimo etiniai aspektai. *Logos*, t. 74 (1), p. 183–189.

REKIS, Darius; REKIENĖ, Simona (2016). Lietuvos interneto piratų subkultūra socialinio dalyvavimo aspektu: torrent tipo svetainės atvejais. *Tiltai*, t. 75 (3), p. 99–113.

ROWE, Adam (2019). U.S. Publishers Are Still Losing \$300 Million Annually to Ebook Piracy. Prieiga per internetą: <https://www.forbes.com/sites/adamrowe/2019/07/28/us-publishers-are-still-losing-300-million-annually-to-ebook-piracy/?sh=562c358f319e>

SCOTT, Gini Graham (2016). *Internet Book Piracy : the Fight to Protect Authors, Publishers, and our Culture*. New York: Allworth Press. 280 p. ISBN 9781621534853.

Spinter tyrimai. (2014). *Gyventojų tyrimas atskleidė, kodėl lietuviai piratauja*. Vilnius.

SUDLER, Hasshi (2013). Effectiveness of Anti-piracy Technology: Finding Appropriate Solutions for Evolving Online Piracy. *Business Horizons*, vol. 56 (2), p. 149–157. <https://doi.org/10.1016/j.bushor.2012.11.001>

TAYLOR, Steven A. (2012). Evaluating Digital Piracy Intentions on Behaviors. *Journal of Services Marketing*, vol. 26 (7), p. 472–483. <https://doi.org/10.1108/08876041211266404>

- TAYLOR, Steven A.; ISHIDA, Chiharu; WALLACE, David W. (2009). Intention to Engage in Digital Piracy. *Journal of Service Research*, vol. 11 (3), p. 246–262. <https://doi.org/10.1177/1094670508328924>
- TorrentFreak. (2016). Europe Has The Highest Online Piracy Rates, By Far. Prieiga per internetą: <https://torrentfreak.com/europe-has-the-highest-online-piracy-rates-by-far-160801/>
- VASSILIOU, Magda; ROWLEY, Jennifer (2008). Progressing the Definition of “E-book.” *Library Hi Tech*, vol. 26 (3), p. 355–368. <https://doi.org/10.1108/07378830810903292>
- VOGELSANG, Kristin; STEINHÜSER, Melanie; HOPPE, Uwe (2013). A Qualitative Approach to Examine Technology Acceptance. In *International Conference on Information Systems, Milan, ICIS 2013 Proceedings*.
- WHITE, Jack (2018). How Internet Pirates Affect Authors and the Publishing Industry.
- WILLIAMS, Mark (2018). Piracy Costs Egypt’s Publishers \$16.8 Million a Year.
- YOON, Cheolho (2011). Theory of Planned Behavior and Ethics Theory in Digital Piracy: An Integrated Model. *Journal of Business Ethics*, vol. 100, p. 405–417. <https://doi.org/10.1007/s10551-010-0687-7>
- YOUNG, Jeffrey R. (2008). On the Web, a Textbook Proliferation of Piracy. *Chronicle of Higher Education*, vol. 54 (44), p. 1–9.
- ZEITHAML, Valarie A. (1988). Consumer Perceptions of Price, Quality, and Value: A Means-End Model and Synthesis of Evidence. *Journal of Marketing*, vol. 52 (3), p. 2–22. <https://doi.org/10.1177/002224298805200302>
- ZIMMERMAN, Martin (2011). E-books and Piracy: Implications/Issues for Academic Libraries. *New Library World*, vol. 112 (1/2), p. 67–75. <https://doi.org/10.1108/03074801111100463>